

Թէ որ զիս մեռցնելու ըլլաք նէ . ես հարկաւոր թղթեր ունիմ որ իմ ձեռքովս թագաւորին ձեռքը պիտի հասցնեմ . մօտիկի գեղն ալ չորս ծառայ ունիմ որ ինծի կը սպասեն . իմ մահս ծածուկ չմնար , դուք ալ հարկաւ պատիժնիդ կը քաշէք : Բացէք դուռը , ես ալ կը խոստանամ որ մարդու բան չըսեմ . անկէ զատ Ս իլլառի անուանը արժանաւոր պարգև ալ կուտամ ձեզի , : Ենթեք քիչ մը ատեն ալ խորհուրդ ընելէն մտմտալէն ետե կ'որոշեն որ արձրկեն զինքը , բայց առաջ երդուընցրնեն որ ամենեւին դուրս չհանէ բանը . հապա միայն այսչափ ըսէ Թէ սարսափելի բաներ տեսեր ու լսեր է ան բերդին մէջ . որ իրաւ էր : Ետեանկով կ'ազատի բերդէն կ'երթայ : Ետեն անցնելէն ետքը օր մը Ս իլլառ քանի մը բարեկամներով իր գեղի տունը կեցած ժամանակը , յանկարծակի անծանօթ մարդ մը կուգայ առջևը կ'ելէ , հետն ալ երկու հատ գեղեցիկ ու կրակոտ ձիեր . « Ես ձիերը հրամանոցդ ընծայ կը խրկեն կ'ըսէ ան մարդիկն որ բերդին մէջ երգուընցար անոնց բանը դուրս չհանելու , ու երդմանդ վրայ կեցար . հիմա ազատ ես երդմունքէդ , վասն զի իրենք ան երկրին սահմանէն դուրս ելան ազատեցան , բանի մը կարօտ չեն , մէկէ մըն ալ վախ չունին » :

Ետեն Ս իլլառ կը պատմէ քովիններուն իր գլխուն եկածը : Են հինգ սատանաները հինգ հատ սատանայ մարդիկ են եղեր որ ուրիշներու հետ մէկտեղ ան բերդին մէջ սուտ ստակ կը կոխեն եղեր . իսկ ան բացուած յատակը ան որոգայթներէն մէկն էր որ հին ատենը Եւրոպայի զանազան բռնաւորներուն իրարու հետ պատերազմելու ատենը՝ գրեթէ ամէն բերդերու մէջ կային : Ս իլլառ դուքսը ամէն անգամ աս պատմուածիւնը պատմելէն ետե չմոռնար եղեր վար զարնելու իրեն չափազանց համարձակութիւնը , ու կ'ըսէ եղեր Թէ անխոհեմ քաջութեան ինչ վը-

տանդներու մէջ ձգելը իմ քաշած փորձանքէս թող սորվին կտրիճները :

(ՍՈՒՒԷ :)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պարտադրանք 'ի Բարերարս , 'ի Սարարս եւ 'ի Հեղեղոյս Եմաստութե Լիցիո Հայաստանեայ :

Բ .

ՍԵՏ են փառք և երախտիք որոց նախապատճառք եղին բարգաւաճանաց ուսման յազգս իւրաքանչիւր . այլ ոչ ինչ նուազ և այնոցիկ է՝ յորոց 'ի ձեռս աճումնն մատակարարիցի : Օր օրինակ տնկագործն յարկանել անդ զսերմն կամ զբոյս՝ նախահայր պտղոցն եղև , սակայն պտուղ ոչ արձակի եթէ և այլ ոք չարբուսէ նմա ըզջուրն կենսատու , այսպէս և բարերարաց մերոց զտունկն տնկեալ , աճեցուցանել և արգասաւոր զայն առնել յանձնեցին 'ի իննամս ձեր , ո՛վ վերակացուք իմաստասիրական կայից 'ի Հայս , վարժապետքդ և դաստիարակք հայակոյտ մանկուոյ : Սրբանմեծի գործոյ աւանդառուք եղէք և պարտականք . կամ յարգելով զբարին որոյ ոստիկան կայք՝ ընդ բուն բարերարսն դասիլ և յԵտուծոյ գովիլ և 'ի մարդկանէ . կամ վայրապար և ոչ ուղղութեամբ պաշտեալ չգործդ , և 'ի բարերարացն և յազգին և յԵտուծոյ աչաց ելանել :

Չիք ինչ մեծ և աղնիւ քան զնուածիւն պաշտամանդ . քանզի եթէ քան զլոյս առաւել է իմաստութիւն , ապա քան զակն լուսոյն առաւելագոյն իմն պահանջի 'ի դաստիարակն որ զիմաստութիւն ուսուցանէ . և եթէ ամենեւին յստակ է իմաստութիւն ,

քանի՜ սրբութիւն յամանոյն պահանջի յոր նայն ագանիցի . եթէ զուղիղ ազգասիրութեանն ոգի արծարծանել պարտք են նորա , քանի՜ հրատք սուրբք նորին սիրոյ ոչ խնդրիցին 'ի նմանէ . և եթէ զմիտս և զսիրտ համանգամայն ուղղել մնայ նմա , քանի՜ զօրութեան և ուղղութեան պէտք իցեն նմա : Օ՛ի ընդ բռնագունին քան զբնաւս արդարեւ մնայ ձեզ կռուել ընդ վայրահակ բնութե , և ընդ « Սուրբութեան » որ յամուսնի 'ի բարս » գտեալ 'ի բնութե անկանի կարգ » . զգետոյն անարեւոյ ընդ որ կեանք աշակերտացդ ընթանան՝ բազում անգամ պահանջիցիք փոխել զընթացս , և ընդ հուն նոր խաղաղուցանել կատարեալ իմաստութեամբն , որ է կրթութիւն մտաց և հոգւոյ :

Այժմ յարդարակորով մարդկանէ ստգիւտ շփիցէ զինեւ որպէս թէ զուսմանց հրահանգս ընդ բարուցն կրթութեան շփութեալ . քանզի և ճշմարտիցն և խոհական մերոյ բարերարաց ոչ այնքան վարկպարագի մտացն զարդու ուշ կալեալ էր՝ որքան ներքին մարդոյն զգեստաւորութեան անտխեղծ իմաստութեամբ , որ զկիրթս հոգւոյ ընդ մտացն անմեկին ունի . և բաժանել զերկուս զայս այնոցիկ միայն գիտէ շնորհ՝ որք զհոգին 'ի մարմնոյ բաժանեն , մանաւանդ թէ չարաչար զհոգին ի մարմին շողեալ զանգանեն , ուր իմաստութեան էր և զմարմին 'ի հոգւոյն հանել սրբութի : Հարուած ահաւոր ազանց և աշխարհաց , հարուած՝ առ որով եթերացայտ փայլատականց շանթիք՝ ասղան հարուած չիցեն , և լեռնացեալ ալիք ովկիանու կաթիլ մի ջրոյ . հարուած սոսկալի երեսգարծութեան երկնից՝ դաստիարակք և վարժապետք ինքնին են , որոց միայն 'ի սեթեթեալ գիտութիւնս զմանկութիւն մարդկութեանս պարապեցուցեալ զայլոքն ամենայնիւ զանց առնիցեն , զհոգւոյն ասեմ կրթութեամբ : Օվագերս յանտառաց հրաւիրել , լեռնա-

նման լեւիաթ անաց ասպարէզ կարդալ , զբռնաւորս յարիւնանիշ շիրմացն զարթուցանել՝ բարի է յոյժ , քան յաթուտիրական բազմեցուցանել զանարժան վարժապետ , ընդ արիւնահեղս համարեալ , ըստ Սագիստրոսի բանին , մարդագէմ գազան հոգեմարտ . քան զի նոցա ժանիք և երկաթ 'ի մարմնի առնուն սահման , սոցայս անդագոյն քան զմահ անբժշկական վիրօք 'ի յաւերժ մեռելութիւն զհոգին յուղարկեն :

Այնչ պակաս 'ի կենսատու ծնողաց՝ անկ է դաստիարակացն լինել հոգւոց և մտաց վերածնողս . նա և առաւել իսկ . դաստիարակին պարտ և պատշաճ է համօրէն դաստիարակութիւն իմն լինել կամ իմաստութիւն անձնաւոր . արժան է նմա զիմաստութիւն աղբերաբար բղետել 'ի լեզուէ և 'ի շրթանց , յաչացն հայելոյ և յոտիցն գնալոյ , 'ի ձիգս ձեռին և 'ի գելս ճակատուն , և 'ի կերպարանն համօրէն :

Եւ զի՞նչ խօսիմն . անձամբ զանձն իմ դատապարտ առնիցեմ , որ գիտեմ զոր պահանջիմ և զոր չունիմ . ո՛հ , եթէ պարտ իցէ յայսքան պատկառելի ատենէ չթագուցանել զճշմարտութիւն , ինձ արդարեւ արժան էր հրաժարել նախ յաթուոյ աստի , ապա թէ այլոցն լինել ազգարար , եթէ ոչ էր հնազանդութեան սրբոց հրամանաց շքոյն գլխոյ իմոյ՝ վարագուրեալ զանբաւականութեամբ , և հզօրացդ առաքինեաց ձեռն և խրախոյս տուեալ բանիւ և գործով . սակայն երկիւղն ազգեցեալ ստիպէ զիս բարբառել աստանօր 'ի լուր ամենեցուն որոց կան յաւուր յայսմիկ 'ի գլուխ հայաստան մանկանց . յիշեցուցանել հարցանել զնոսա , թէ պատրաստք իցեն նուիրել զամենայն զօրութիւն անձանց ուղիղ մտօք առաջի Ստուծոյ յօգուտ ազգին իւրեանց . առնուցուն յանձն զկորուստ դիւրի և ժամանակի առ 'ի գիւտ այնքան ժամանակաց և դիւրութեանց՝ որքան աշակերտացն

են կեանք, և ակնկալութիւն ազգիս . յօժարք իցեն յանխառն և յաննախանձ աղբերէ սրտից հոսել ընդ առուս համբակաց 'ի ծոցս Հայաստանեայց, և թէ էր ինչ 'ի ներքս պղտոր կամ տտիպ ընդ խիճս խղճին զտել կամ ընդաւազել, զի մի արդեօք դառնութեան ումք հասցէ և ճաշակ և մահ . քանզի բազում քաղաքք անառիկք 'ի սրոյ և 'ի սովէ՝ աղբերականցն որ զնոքօք անցանէին դեղելով՝ 'ի սպառ սատակեցան . ո՛հ, մի թողցէ խնամողն, զոր սոսկամն և ընդ միտս բնաւ ածել, եթէ գուցէ տուն թորգոմայ որ այնքան վտանգաց տաւ յար յերերի՝ այլ միշտ անկործան, 'ի գեղեալ իմաստութենէ այտի զմահ ջեռեալ առոյգ տեսեամբն դիտապատ անկցի :

Սի ծանր թուեսցին ձեզ բանքս թէպէտ և ահաւորք . օրինակք առաջի կան մեր յԱշուրպա՝ որում 'ի գովելիսն ջանամք նմանել . քաջ իսկ քննեսցուք զնա, զի մի գայթակղութեան մեզ եղեալ քար՝ փոխանակ չինութեան առ նովաւ գթիցեմք : Ահա համալսարանք գերապանծք և համբակք լրացեալք վարժիւք, և յաղթանակաւն իսկ պսակեալք . այլ երանի թէ բնաւ և չէր իսկ մտեալ նոցա ընդ դպրոցին դուռն . երանի թէ ընդ պարզամիտ խուժանին չիութէին բաղդիւն, այլ ոչ հոգւովքն լըջարախուժ գիւաց . բաժակ գեղեցիկ թուին նոքա լի ամենայն զգուանօք, քան զարտաքին երևոյթն և զպսակսն ինչ չունելով աւելի 'ի բարեաց . յոր եթէ մօտ մատչիցիս, ժահք ապականեալ վարուց անարգել արբանեկութեամբ կրից՝ ընդ ուղիղսք բախիցին, հոտ մահուն աստուածանդիտութե զսիրտ հարկանիցէ, և ընդ մեղու օրինակաւ թոյն ամենագառն սփռիցի : Աստի բազմութի ապիրատաց մարդկան ընդ որոց հեծեծելով բողոքեն և եկեղեցիք և քաղաքական կեանք և ամենայն մարդ մտացի, 'ի դարուս՝ յորում հասարակեալ են գիտութիւք

քան բնաւ երբեք . ոչ այնչափ առ տգիտութեան, որչափ առ տգիտաբարն գիտութեան, առ անփութութեան և ապականութեան դաստիարակայն . զի զորս և առ սլատուան դանս ոտից չէր արժան ունել, նոքա աւանիկ բազում անգամ յաստուածապատիւ աթուսս գերածայրեալ տեսանին . զմատնն ժպիրհ ընդ երկնաւոր ճանապարհս յաստուածակոխ խորանսն կարկառեն, որոց քարշապարք 'ի գեհենաղարդ պողոտայս ճարտար քան զգլս կայթս հարկանեն . առաջք նոցա դրախտ փափկութեան և վերջք նոցին աւերածք մահու . նոքա են կէտքն քաղցրաշունչք զորոց երանանորհս մեր հայր ճառէ Սիւրբար, թէ 'ի բերանս նոցա դիմեն ձկունք պատրեալք 'ի հոտոյն, և յանպուրծ արգելանին տուայտին . փարելիս բարբառին զարդարութենէ, զհաւասարութենէ, զկրօնից և զիմաստասիրութենէ, և զամենայնի զայնր զճըմարիտ սկզբունս եղծանեն 'ի սրտի .

«Սակուղ են բանք նոցա քան զձէթ», և ինքեանք որպէս սլաք, . . . (Փախերո՛ւք հայրենիք իմ, փախերուք մանկունք թորգոմայ յայդպիսեաց ուսուցչաց, զի մի վարձ աշակերտութե ձերոյ հոգիք ձեր լինիցին . պնդեալ զմէջսքս Հայաստան, թե առ, թե իր վերացիր, երկիր, թագիր յանապատս, զի ահա 'ի քո իսկ սահմանս ոտնկոխ լինի չարն . ապախտ լիցին 'ի քէն ամենեքին որք ոչ լցին զսափորս բանին իւրեանց յանապակ իմաստութե աղբերէն որ ընդ ծորանս խաղայ սրբոց կրօնից և վարուց : «Եկենցաղումն այս դուզնաքեայ երկիցս այս պատուելի է, նախ հաւատ, երկրորդ իմաստութիւն . և են սոքա 'ի մերձակայումս զսրոր բարիս պարունակեալ, և յապառնիսն առ հաւատչեայ՝ » :

Այո, եղբարք, առանց սկզբանց անխարդախ վարդապետութեան կրօնից և զգօն վարուց՝ չիք կատարեալ դաս .

տխարակութիւն, չիք իմաստութիւն, չիք ճշմարտիւ օգտել Հայաստանեայց, այլ ամենայն ինչ թերի է և վայրապար ջան, խաբկանք և եթ : Սկիզբն իմաստութե երկիւղ տեսնէ, չասաց վայրապար բերանն իմաստութեան . առանց սորա 'ի զուր են ամենայն ջանք ձեր, ո՛ր նկրտիք բարեկիրթ զազգս առնել, ազնուացուցանել զընտելութիւն մարդոյս, վայելել 'ի շնորհս բանին մտաց . 'ի զուր են համալսարանքդ և 'նախաթուք կրթարանաց ձերոց . սուտ պարծին փրկասփայլք՝ որ լուսով բանին իւրեանց ասեն առաջնորդել մարդկութեան . երկիւղ տեսնէ կարապետ մտաց, և ոչ կեղծուպատիր մարդասիրութիւնք, մորոսական մագնիսութիւնք, գանկախոյզ խտրադիմայութիւնք . ոչ, ոչ ձեմք ներշնչանակաց, ոչ աստեղաց հետազօտութիւնք, ոչ պապաջիւնք լեզուաց և մարմաջիւնք ակնջայլերգս թատերաց, ոչ ինքնահաճ՝ քննութիւնք տարերաց, այսոքիկ ամենայն ոչ առնեն զմարդ իմաստուն՝ որպէս անունս այս նշանակիցէ : Հարցէք դարձեալ զՍողոմոն զայրն անսուտ որ զամենայն կիրս յանձին եբեր, և զամենայն կարծեցեալ իմաստութիւն փորձեաց գտակաւ, և մանր կշռեալ եգիտ զի « Եւ այն ընդունայնութիւն է և անմտութիւն » . զի իմաստութիւն՝ երկիւղին Մտուածոյ վերացելոյ ոչ ևս է իմաստութիւն, և զայս վկայէ կատարածի բանիւն . « Ստուածոյ երկիր, զի այս է մարդն ամենեւին » :

Ասան որոյ հիմն զաստուածաշատութիւն եղեալ 'ի միտս և 'ի սիրտս մանկաւոյն, և զարդարութիւն ընդ մարդկան, զայլ ամենայն գիտութիւնսն ածելիք զնովաւ . ուսուսջիք 'նոցա զի նա միայն առաջնորդէ մարդոյ 'ի կատարեալ կեանս . ուսուսջիք զի հայրենիք մեր արանց լաւաց և ողջամտաց կարօտ են . զի ուղղութիւն սրտի առ Մտուած և առ ընկերն կանգնէ զանձն և զաշխարհ . զի « Աք

հոգին իմաստութեան փառիցէ 'ի նենգութենէ » . զի առ ճշմարիտ ազգին օգուտ և գթութեանն Մտուածոյ հանդիպումն՝ 'ի բաց մերկանալ պիտի զամենայն 'նախանձ և զատելութիւն և զկանխակալ կարծիս, և զանձնասիրութիւն՝ շահուն հանդերձ տենչանօք, որ հասարակաց կիրք են մարդկութեանս . և յանձանց զայսր ամենայնի ընծայեսջիք զօրինակ, զի հազար բան խրատու չարժէ առ տան յանդիմանութիւն գործոյ : Յուցէք 'նոցա զճանապարհս զոր կոխեցին աշակերտք Սեսորուպայ և Սահակայ և Սերսիսի, զորոց զաթոռն ունիք . առողջադունից իմաստից սրբողս արարէք զնոսա որպէս հարքն մեր . անպատրուակ, այլ զգուշութիւն և գթով մերկացարուք 'նոցա զցաւս հայրենեաց մերոց, և զփափուկ սիրտսն 'ի գութնորին շարժեսջիք, որպէս զի տածիչք և խնամողք նմին լիցին առ յապայս : Նդարձակեցէք եթէ հընար է զասպարէզ զոր իմաստութեանն խորերարք բացին . կամ եթէ ոչ՝ անխոտոր ընդ 'նոցա ցուցեալ շաւիղսն երթայք հաւատարմութեամբ :

Ասկայն բազում ջանս և երկունս պահանջիցիք 'ի բանիդ, և ո՞չ գիտիցէ . այլ կենդանի է տէր, զի և ոչ զկայլակաւ քրտամբդ հեղուկ չարասցէ ապախտ 'ի հատուցմանն աւուր : Եւ թերեւս ոչ որչափ կամեիքն քաջաւութեք գտան համբակքդ . այլ մի հարջիք 'ի խորհուրդս ձեր, զի և առաւել քան զոր էինն՝ եղեն ջանիւք ձերովք, և առաւել քաղցրացան երկինք հայել 'ի մեզ : Եւ ոսոխք ումանք արդեօք չարանախանձք յաչաղկոտք զզուիցեն զձեզ և կրճիմն բարւոյն կամիցին արկանել . համայն զանգիտեսջիք մի . զի ցէրք ժուժայցէ չարն բարւոյն կալ հակառակ . և կամքն Մտուածոյ որ փորձել զձեզ 'նոքօք կամիցին՝ կրկին առաւելուցուն ըզվարձս հաւատարմութեան ձերոյ, և վասն այնորիկ իսկ թերեւս զգաստացուսցեն զմոլորեալսն, եթէ գուցեն

բնաւ այնպիսիք ոմանք յայսպիսում՝ դարու, որք լուսոյն թիկնադարձոյցք՝ զերեսս 'ի խաւարն հաստատիցեն, և յանդաստանս հացաւէտս որոմնացանք լինիցին. և դարձեալ ընդդէմ Ղարիգորի, Կերսիսի, Սահակայ, Սարդանայ, Սահանայ, Վազկայ և Թուրոսի 'ի վեր երեւիցին Լըճան և Սեհրուժան և Բրբիշոյ և Սասակ և Վարջոյլ և Սեստ Սարգիս և Սլէհ : ԼՂԼ ոչ, Հայաստան այսուհետեւ ոչ ծնցի որդիս այսպիսիս, որք ոչ թէ հայկականին՝ այլ և ոչ գաբաւոնացւոյն արժանիք են որդեգրութեան. որք զառ 'ի լերանց և 'ի ձորոց ժողովեալս բազում տաժանմամբ զոչխարակս 'ի հօտ քրիստոսեան՝ չարագունից ճգնիցին մատնել քարակարկառ վախից և գահավիժութեց, և զհոգիս գողացեալ 'ի մարզարանէն՝ անշուշտ 'ի դիւանս դժոխոց դիցեն 'ի պահեստ յաւիտեանց : ԼՂԼ մանաւանդ զկորուսելոցն զհետ պնդեալ, և ձայն աղիողորմ՝ հայրական կոչոյ ածեալ, զվարատեալսն ինքեանց ձեռօք մուծցեն ընդ լուսաւոր դրունս իմաստութեան, և ընդ հովուին ճշմարտիցն ծասցեն ընդ գիւտ միոյ գաւին՝ յայն խորանս, ուր ընդ դերաբնիցն կաճաւացեալ համբէն բարերարաց և սատարողաց իմաստասիրութեան ազգիս, որպէս զարեգակունս ոմանս հարստեալք կայցեն, շուրջանակի լուսաւորս յառատութենէ իւրեանց ճաճանչից ձեմեցուցանելով զգասս համբակացն հրձուողական պարուք, որպէս գնայունք աստեղաց զարփային գնտովս, օրհնելով ընդ լուսոյ իմաստութեան նոցա զաղբիւրն իսկաբոլի զիմաստութիւնն յաւիտենական :

ԼՂԼ առ հրաշալին վերաժամանել որպիսիս այժմէն անկ իցէ և ձեզ լինել, ո՛հ հետեւողք իմաստութեան, մանկունք հայաստանեայց :

(ԱՒԵՐՏՆ ՅԵՌԵՂԻԿԱՅՍ :)

ԲԱՆԱՍՒՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՏԳԵՐԷՎ — Բանաստեղծ :

Հին ատենը շատ կը գտնուէին այնպիսի զօրաւոր մտքով ու ընդարձակ սրտով մարդիկ որ զէնքն ու գրիչը հաւասար քաջութեամբ կը շարժէին. ու մեր ազգին մէջ ալ յայտնի օրինակ ունինք մեզի աս բանիս կողմանէ Ղարիգոր Սագիստրոսը : Բայց ետքի դարերուս մէջ խիստ քիչ երեւցած են այսպիսի մարդիկ. անոր համար աւելի ալ պատիւ ու յարգ ունին : Լսոնցմէ մէկն է Յովհաննէս Տմբարիէվ ռուս բանաստեղծը. որ 1760^{ին} ծնած էր Խաղանի կողմերը, ու զինուորական և քաղաքական մեծամեծ պաշտօններու մէջ շուտ շուտ առաջ գնաց ու ամէն կողմանէ փառաւորուեցաւ. և սակայն ուսումնականութիւնն ու բանաստեղծութիւնն ալ ձեռքէ չձրգելէն զատ՝ նաև իր ազգին առաջին բանաստեղծներուն կարգը անցաւ իրաւամբք : Շատ տեսակ մանր բանաստեղծութիւններ ունի. այսինքն առակներ, պատմութիւններ, երգեր, տաղեր և այլն. և ասոնց մէջ գեղեցիկներէն մէկն է Լըճակ ըսուած գիւցազնական տաղը, որ հոս հայերէն կը թարգմանենք հաւատարմութեամբ, ու յանգի կատարելութիւնը՝ թարգմանութեան ճշգրտութեանը կը զօհենք : Իսկ աս Լըճակ կամ Լըճաք անունով քաջ մարդը՝ Տոնսքի ըսուած խաղախներուն աթամանը՝ այսինքն զօրապետն էր, որ 1580^{ին} 6000 հոգով գնաց Սեփեր կամ Սեփերի ըսուած ընդարձակ երկրին տիրեց, ու ետքը Ռուսաց Իւան Դ. Թադաւորին ընծայեց : Երեք տարի ետքը Թաթարաց իշխաններէն մէկը դարան դրաւ իրեն ու մեղցուց :